

Darka Uranjek-Domitrovič*

IZOBRAŽEVANJE KOT DEJAVNIK RAZVOJA MANJ RAZVITIH OBMEJNIH OBMOČIJ SLOVENIJE

Število prebivalstva vključenega v izobraževanje se iz leta v leto povečuje. Pričakovati je, da bo ob naraščajoči zahtevi po izobraževanju ne glede na demografsko mobilnost, to število še naraščalo. Pojavlja se problem, kako uskladiti gospodarske možnosti z zahtevami po izobraževanju, ki v nekaterih območjih rastejo hitreje od potreb. To socialno-ekonomsko dilemo, kako zadovoljiti želje prebivalstva po izobraževanju, je treba reševati v okviru izobraževalnega sistema, ki je del celotnega družbenega sistema.

Ko govorimo o zahtevah prebivalstva po izobraževanju, je treba ugotoviti možnosti in to, kako so posamezne vrste šol dostopne prebivalstvu iz različnih območij. Evidentno je, da ima prebivalstvo koncentrirano v bližini šolskih središč (srednje ali višješolskih) boljše možnosti, da dnevno obiskuje šole. Nasprotno pa prebivalstvo iz hribovitih, perifernih, od šolskih centrov oddaljenih območij s slabšo socialno, ekonomsko strukturo težje obiskuje šole. Vsakodnevno potovanje od doma v šolo ni mogoče, kapacitete dijaških in študentskih domov so majhne, bivanje po privatnih sobah pa zahteva visoke dodatne stroške, kar bi v neki meri morala usmerjati štipendijska politika.

Neenake možnosti obiskovanja šol začenjajo že pri osnovni šoli. Prostorsko gledano je osnovna lastnost slovenske osnovnošolske mreže njena izredna razvejanost in gostota, ter visok delež prebivalstva, ki se izobražuje na tej stopnji, leta 1971 12,5 % vsega slovenskega prebivalstva. Ker je splošno izobraževanje na tej stopnji tudi temelj nadaljevalnemu izobraževanju, je vloga osnovne šole kot centralne dejavnosti, ki naj bo dnevno dosegljiva ustrezni starostni grupi prebivalstva tako v mestu, na njegovem obrobju, podeželju in v hribovitih predelih z raztreseno poselitvijo, pomembna pri oblikovanju prostorskega razvoja.

Vloga izobraževanja v obmejnih območjih, razvoju katerih v Sloveniji posevčamo posebno pozornost, je zelo pomembna. V prvi vrsti je to osnovna šola, ki s svojo mrežo pokriva celotno območje, srednja šola pa je običajno že izven dnevnega dosega prebivalstva obmejnih območij.

Odlok Izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije o območjih, ki štejejo za manj razvita območja v SR Sloveniji (Uradni list SR Slovenije, št. 14/1976), uvršča v to skupino tudi obmejna območja severovzhodne Slovenije pričesni s krajevno skupnostjo Dravograd, preko občine Radlje, krajevni skupnosti

* Razvojni center Celje, TOZD planiranje, Vodnikova 3, 63000 Celje, glej izvleček na koncu zbornika.

Kamnica in Selnica, v mariborski občini, nakar se nadaljuje v sklenjeni verigi obmejnih krajevnih skupnosti občin Gornja Radgona, Murska Sobota in Lendava. Ob zahodni slovensko-italijanski meji se uvršča v manj razvito območje tudi Tolminska občina v celoti.

Od 28 manj razvitih obmejnih krajevnih skupnostih v severovzhodni Sloveniji je le v sedmih število prebivalstva med letoma 1961—1971 stagniralo ali rahlo narastlo, Dravograd 107,0, Muta 101,8, Radlje 116,1, Selnica 105,0. Vse so v območju Kozjaka oziroma Kobanskega in obsegajo tudi dolino Drave. Od omenjenih krajevnih skupnosti v mursko-soboški občini se je v Cankovi povečalo število prebivalstva z indeksom 112,1, ob slovensko-madžarski meji pa v krajevni skupnosti Mostje — Banuta in Dolga Vas, ki sta v bistvu del Lendave. V vseh ostalih krajevnih skupnostih je število prebivalstva nazadovalo, najbolj v Pertoči za 37,5 %, Prosenjakovcih za 15,8 %, v Goricah nad Lendavo za 17,8 %. Na Tolminskem ob slovensko-italijanski meji sta le krajevni skupnosti Bovec in Kobarid povečali število prebivalstva, v vseh ostalih je nazadovalo, največ v Logu pod Mangartom za 35,1 %, v Breginju za 31 %, v Borjani 29,1 %, v Liveku za 21,7 %.

Da bi osvetlili trend razvoja osnovnega šolstva v manj razvitih obmejnih območjih, smo analizirali gibanje števila učencev osnovnih šol, ki imajo sedež v pripadajoči krajevni skupnosti, med šolskima letoma 1961/62 in 1975/76. Analiza je pokazala, da se je število učencev zaradi spremembe mreže osnovnih šol iz popolnih v nepopolne osnovne šole zmanjšalo, v nekaterih krajevnih skupnostih tudi za polovico, v najslabšem primeru pa so osnovno šolo celo ukiniteli.

Na Kozjaku in Kobanskem je število učencev osnovnih šol upadlo za 6,5 %, pa čeprav so pri tem upoštewane centralne šole v Dravogradu in Radljah. Ob meji v manj razvitih krajevnih skupnostih občine Gornja Radgona je število učencev upadlo za 41,6 %, v obmejnem mursko-soboškem območju za 43,8 %, v lendavskem za 49,4 %.

V obmejnih krajevnih skupnostih tolminskega se je število učencev osnovnih šol zmanjšalo za 16,9 %.

Tako visok trend upadanja števila učencev osnovnih šol obmejnih krajevnih skupnosti opozarja na vso resnost problematike ukinjanja osnovnih šol ali pa spreminjanja iz popolnih v nepopolne osnovne šole. S tem ko prebivalstvo obmejnega manj razvitega in običajno reliefno razgibanega in redko poseljenega območja (razen nižinskega Prekmurja!) izgubi popolno, nato pa še nepopolno osnovno šolo in se morajo otroci v šolo voziti z avtobusom, vzamemo takšnemu območju še zadnjo centralno dejavnost, ki je dajala dolečen utrip življenju širšega območja.

Da bi imeli evidentnejšo sliko o tem, kako se mlado prebivalstvo iz obmejnih manj razvitih območij izobražuje, je bila izvedena analiza učencev osnovnih, srednjih, višjih in visokih šol, ki so imeli stalno bivališče v obravnavanem območju. Od 59410 prebivalcev jih je leta 1971 redno obiskovalo šolo 9794 ali 16,5 %. Znotraj obravnavanega območja obstajajo razlike glede na bližino manj razvitih krajevnih skupnosti do šolskih centrov. V krajevni skupnosti Dravograd je 20 % prebivalstva leta 1971 obiskovalo šolo. Od tega jih je manj kot tri četrtine hodilo v osnovno šolo, 22,4 % pa v srednjo šolo. Delež je visok zaradi bližine Raven, Slovenj Gradca in tudi Maribora. Tudi obmejne krajevne skupnosti občine Radlje ob Dravi so imele 18,5 % prebivalstva, ki se je šolalo v različnih srednjih šolah. Najnižji delež je imela krajevna skupnost Remšnik, iz katere je tudi dostop do nadaljevalnih šol težji. Tudi krajevni skupnosti Kamnica in Selnica v mariborski občini izkazujeta

Gibanje števila prebivalstva 1961 in 1971 in število učencev osnovnih šol v nerazvitih obmejnih krajevnih skupnostih med šol. letoma 1961/62 in 1975/76

OBCINA krajevna skupnost	Indeks	Učenci osnovnih šol		Indeks
	1961/71	1961/62 štev.	1975/76 štev.	1961/62—1975/76
DRAVOGRAD	107,0	635	764	124,9
Dravograd	107,0	635	764	124,9
RADLJE/D	97,8	1445	1242	85,9
Muta	101,8	405	358	88,4
Radlje	116,1	639	610	97,2
Remšnik	77,9	187	148	79,1
Ožbolt	80,7	214	126	58,9
MARIBOR	101,8	1235	1094	88,6
Selnica	105,0	763	682	90,5
Kamnica	99,0	472	421	87,3
GORNJA RADGONA	96,7	859	510	59,4
Stogovci	92,8	349	192	55,0
Apače	99,2	510	318	62,3
MURSKA SOBOTA	89,8	3249	1826	56,2
Gederovci	97,6	87	51	58,6
Cankova	112,1	384	376	97,9
Pertoča	62,5	244	120	49,2
Rogašovci	97,9	622	408	65,6
Kuzma	94,5	424	223	52,6
Gornji Petrovci	90,0	531	270	50,8
Čepinci	85,8	229	45	19,7
Šalovci	86,7	249	231	92,8
Hodoš	89,3	93	17	18,3
Križevci	85,6	308	53	17,2
Prosenjakovci	84,2	78	32	41,0
LENDAVA	91,3	748	379	50,6
Kobilje	89,8	182	85	46,7
Dobrovnik	92,5	300	131	43,7
Genterovci	91,8	65	135	207,7
Mostje-Banuta	101,3	66	—	—
Dolga vas	100,0	—	—	—
Gorice/L	82,2	—	—	—
Centiba	90,3	50	17	31,5
Orešje-Dolina	88,0	81	11	13,6
TOLMIN	92,5	1040	864	83,1
Log pod Mang.	64,9	27	—	—
Bovec	103,6	303	312	103,0
Žaga	94,1	102	32	31,4
Breginj	69,0	54	27	42,2
Borjana	71,9	39	—	—
Kred	98,4	47	—	—
Kobarid	117,6	363	427	117,6
Idrsko	88,9	—	—	—
Livek	79,3	56	6	10,7
Kamno	93,9	30	12	40,0
Volče	96,9	19	48	252,6

visok delež in sicer 19,3 % ter krajevni skupnosti Stogovci in Apače s po 19 %, prebivalstva v različnih šolah, tudi v gostinski šoli v Radencih.

V obmejnih krajevnih skupnostih občine Murska Sobota je delež učencev različnih vrst šol v odnosu do celotnega prebivalstva nizek, le 14,4 %. Samo v krajevni skupnosti Cankova je višji in sicer 17,7 % zaradi ugodne prometne povezave z Mursko Soboto, kjer 13,9 % učencev Cankove obiskuje srednje šole.

Najmanj učencev imata krajevni skupnosti Križevci (10,8 %) in Prosenjakovci 11,4 % ob jugoslovansko-madžarski meji. V lendavski občini obiskuje iz obmejnih krajevnih skupnosti šole 13,8 % prebivalstva.

Krajevne skupnosti z večjimi naselji imajo višji delež učencev srednjih, višjih in visokih šol, kar je pogojeno s socialno-ekonomsko strukturo prebivalstva in z boljšo prometno povezanostjo s srednješolskimi centri v bližini obravnavanih območij, z Mariborom, Mursko Soboto, Lendavo in Tolminom. V občini Murska Sobota izstopajo krajevne skupnosti z višjim deležem srednješolcev: Gederovci — 19 %, Cankova, Gornji Petrovci, Hodoš — 22,5 %, Križevci — 16,8 % in Prosenjakovci. Vsa ta naselja imajo tudi osnovno šolo. V lendavskem obmejnem območju je delež srednješolcev v strukturi učencev leta 1971 sorazmerno visok v vseh krajevnih skupnostih, najnižji v Genterovcih in sicer 12,1 %. V tolminskih obmejnih krajevnih skupnostih je bil ta delež 20,8 %, zaradi usmerjene študentske politike, ki je mnogim mladim omogočila izobraževanje na drugi stopnji.

Razlike se kažejo tudi pri deležu študentov na višjih in visokih šolah. Najvišji je ta delež v manj razvitih obmejnih območjih ob slovensko-italijanski meji, od koder jih je bilo 1971 59 ali 5,3 %, čeprav je območje od višje in visoko-šolskih središč oddaljeno. Iz obmejnega Kozjaka in Kobanskega je študiralo od 2 do 3,8 % učencev, iz lendavskega obmejnega narodnostno mešanega območja pa 2,4 % slušateljev.

V manj razvitih območjih so razlike manjše, večje pa so do sosednjih razvitejših območij. Tendenca upadanja števila šol in števila učencev osnovnih šol v obmejnih manj razvitih krajevnih skupnostih je velika povsod tam, kjer so območja bolj oddaljena od razvojnih središč, reliefno razgibana in prometno težje dostopna. Zaradi tega je nujno ustaliti organizacijsko obliko osnovne šole v obmejnih manj razvitih območjih in urediti odnos med centralnimi in podružničnimi šolami, med popolnimi in nepopolnimi osnovnimi šolami. V ta sklop sodi tudi ureditev celodnevne osnovne šole. Za izboljšanje možnosti izobraževanja na srednjih, višjih ter visokih šolah je potrebno z ustrezno študentsko politiko omogočiti večjemu številu mladine iz obravnavanih območij študij v šolah izven teh območij, da se zagotovi ustrezna kadrovska struktura za zaposlitev v bližini domačega kraja.

Darka Uranjek-Domitrovič

EDUCATION AS A FACTOR OF DEVELOPMENT IN THE UNDERDEVELOPED BORDER REGIONS OF THE S. R. SLOVENIA

The problem of how to coordinate the demands of the population for educational facilities with the possibilities and needs of the economy in various areas of Slovenia, and in particular in the underdeveloped regions,

represents a socio-economic dilemma which requires a gradual solution within the framework of the whole social system, with particular emphasis on the subsystem of the education and of schools in particular.

Since the underdeveloped regions of Slovenia, and especially the underdeveloped border regions, are receiving increased attention both in the spatial and social planning, it is the education in a broader context and schools in a narrower one (particularly those located in these regions and performing here their 'broader' central function) that have to be investigated with the view of finding for the population of these regions educational opportunities equal to those enjoyed by the population of the developed and urbanized areas of Slovenia.

According to the decision passed by the Executive Council of the Assembly of the Socialist Republic of Slovenia (Official Gazette of the S. R. of Slovenia, No 14/1974) the following regions are classified as the underdeveloped border regions: border local communities of the commune of Tolmin along the Yugoslav-Italian border, local communities in the north-eastern Slovenia along the Yugoslav-Austrian border, beginning with the local community of Dravograd, via the border regions of the commune of Radlje, the two local communities in the commune of Maribor (Kamnica and Selnica — a part), all the regions of the communes of Gornja Radgona and Murska Sobota, to all the local communities along the Slovene-Hungarian border.

In 28 underdeveloped border local communities there was during the 1961—1971 period only 9 in which the population either increased or remained the same (mainly thanks to the central settlements in these regions — Bovec, Kobarid, Dravograd, Radlje...), while in some the number of inhabitants decreased by as much as 38 to 35 percent (Pertoča, Log pod Mangartom), and in 5 local communities it decreased by over 25 percent; etc.

The movement concerning the number of inhabitants runs parallel to the movement of pupils in primary schools located in the regions under examination. Between the school-year 1961—62 and the school-year 1975—76 the closing-down of a big number of primary school and the changes in the network of primary schools involving many complete primary schools to be converted into incomplete ones brought about in some local communities a reduction of the number of primary school pupils by half or in others by a quarter. In the border local communities of the commune of Gornja Radgona the number of pupils decreased by 41.6 percent, in those of the commune of Murska Sobota by 43.8 percent, in those of the commune of Lendava by 39.4 percent, and in those of the commune of Tolmin by a little less — only by 16.9 percent.

Border local communities with central settlements in the broader area have over 20 percent of young people attending schools in secondary schools, schools of higher learning or the university, while in those local communities which are located in the more mountainous regions, are trafficwise less well connected, and also without a central settlement the corresponding figure is under 15 percent.

With the improvement of the socio-economic structure of the population, with investments made into the economy and the spatial infrastructure, and with a network of schools offering adequate educational facilities the wishes of the population for a better education will come much closer to the demands for qualified labour force, directed by planned policy in this field.